

»... vissheten av att ha fått leva ett liv långt rikare än de flesta«

Om Clarence Blomquist – medicinertikens pionjär i Sverige

Jag kom 1964 som nyfärdig legitimerad läkare till den psykiatriska kliniken vid Danderyds sjukhus. Kliniken var endast fyra år gammal och hade ett 90-tal vårdplatser, dagvården inräknad [1]. Vid denna tid byggdes psykiatrin ut i Sverige, och de psykiatriska klinikererna förlades till de allmänna lasaretten/sjukhusen, vilket var av avgörande betydelse för att höja psykiatrins status i vårt land.

På den vårdavdelning där jag arbetade som underläkare var Clarence Blomquist biträdande överläkare och min närmaste chef. Jag minns honom som en engagerad, humanistisk och också humoristisk person, som jag alltid hade stöd av i både avdelningsarbetet och jourarbetet på kliniken.

Det speciella med Clarence var också att han gärna diskuterade olika medicinertiska frågor som döds hjälp, läkarroll med mera. Dessutom tog han upp viktiga skönlitterära böcker – de böcker han läste just då eller hade läst på semestern.

En sådan skönlitterär bok som speciellt har fastnat i mitt minne (orsaken framgår nedan) är »Enhörningarna« av Arne Sand [2]. Sand gick bort i en hjärntumör 1963 endast 36 år gammal. Boken skrevs under en sjukhusvistelse kort efter sjukdomsutvecklingen. Den kom ut postumt 1965 och handlar om en man som hade fått beskedet om att han endast har 200 dagar kvar att leva. Det blir en existentiell roman om hur denne man ska kunna göra sitt liv meningsfullt under de återstående 200 dagarna.

Clarence Blomquist var som chef omtyckt och respekterad. Då han 1965 hade tillträtt en överläkare tjänst vid Mellringe sjukhus i Örebro åkte vi, hans tidigare arbetskamrater på Danderyds sjukhus, till Örebro och hälsade på honom.

Jag tappade sedan kontakten med honom men fick höra talas om att han 1977 insjuknat med en måttlig

ENGAGERAD Clarence Blomquist brydde sig och skrev böcker om medicinsk dödshjälp, abortfrågan, missbruksproblematiken, men också om läkares plikt att slå larm om tortyr, isoleringsstraff och missbruk av psykiatrin i den diagnostiska kulturen.

Foto: Kenneth Derlow

ANNORLUNDA Boken »Psykiatri« av Clarence Blomquist är en annorlunda lärobok med fyndiga illustrationer. Psykiatrin beskrivs som »en levande, konstnärlig gobe-läng«.

halvsidig förlamning i samband med att Hawaii-deklarationen (se nedan) undertecknades vid en kongress i Honolulu i augusti–september 1977 [3]. En elakartad hjärntumör diagnostiserades vid hemkomsten, och han avled 53 år gammal den 23 februari 1979.

Clarence Blomquist föddes 1925 i Grand Rapids, Michigan, USA. Han hade två systrar. Pappan var köpman. Föräldrarna var pingstvänner. Då Clarence var ett par år gammal flyttade familjen till Sverige och bodde här på flera orter. Clarence Blomquist tog studentexamen 1946 i Stockholm. Han avlade med lic-examen 1955. Samtidigt med medicinstudierna läste han filosofi och blev fil kand 1954.

Han disputerade i praktisk filosofi i Uppsala 1973 och blev samma år docent i medicinsk etik vid Karolinska institutet – den förste i sitt slag i landet [4].

Han utbildade sig till specialist i psykiatri under senare hälften av 1950-talet och tjänstgjorde därefter som biträdande överläkare på psykiatriska kliniker vid Södersjukhuset och Danderyds sjukhus. Efter något år som överläkare vid Mellringe sjukhus blev han privatpraktiserande psykiater i Stockholm. Under senare delen av sin levnad tjänstgjorde han på Karolinska sjukhusets psykiatriska klinik.

Han gifte han sig med Kerstin 1954. De fick fyra barn, två pojkar och två flickor. Familjen betydde mycket för honom.

Clarence Blomquist hade många intressen. Han fjällvandrade, åkte långfärdsskridskor, var en duktig fotograf och intresserade sig för konst och skönlitteratur.

I mitten på 1960-talet skrev han böcker om medicinsk dödshjälp [5] och om abortfrågan [6] i vilka han gör ingående analyser inklusive historiska återblickar i respektive ämne.

1969 gav han ut »Psykiatri« [7] – en något annor-

lunda lärobok med bland annat många fyndiga illustrationer. Förordet avslutas med en vers som säger något om hur Clarence Blomquist såg på psykiatrin men också något om hans förmåga att uttrycka sig enkelt och konstnärligt:

*»Och man skall upptäcka
detta att psykiatri
är ej blott och bart kemi
men en levande, konstnärlig gobeläng«*

Boken »Medicinsk etik« [8] kom ut 1971. I förordet skriver Blomquist att han under sin studietid ofta saknade undervisning och handledning i medicinskt etiska frågor. »I ett försök att råda bot mot denna brist överlämnas denna bok till mina yngre kollegor« [8]. Ingemar Hedenius, då professor i praktisk filosofi i Uppsala, föreslog att boken skulle läggas fram som akademisk avhandling, vilket också skedde i Uppsala 1973 [9].

I flera små böcker utgivna under 1960- och 70-talen samlade Blomquist föredrag och uppsatser som han tidigare hållit eller skrivit [10-12]. I alla böckerna finns anknytningar till läkarrollen. Boken »Själ och sinne. Om människan och hennes stund på jorden« [11] från 1974 innehåller uppsatser i och om psykiatri – uppsatser som försöker belysa människans sätt att ta itu med sina livsproblem. I författarens förord sägs att denna bok ges ut just för att nå de människor »som vanligen inte läser läkartidningar, men som ändå är intresserade av människan och hennes villkor«.

Läkarens ansvar belyses i skriften »Att taga vara på sin broder« [12] från 1976. Blomquist skriver bland annat att han alltmer ser det som en väsentlig plikt för oss läkare, och inte minst psykiatrer, att slå larm, skrika till, om tortyr, isoleringsstraff, missbruk av alkohol och droger, om missbruk av psykiatrin i den diagnostiska kulturen, om att sjukvårdsresurserna ofta fördelas på ett oanständigt vis med mera.

Clarence Blomquist »höll i pennan« vid utformandet av psykiatrins första etiska kod, Hawaii-deklarationen [3, 4]. Bakgrunden var rapporter om missbruk av psykiatrin i Sovjetunionen där oliktänkande behandlades som psykiskt sjuka och spärrades in

och tvångsmedicerades på psykiatriska sjukhus. Samtidigt var Blomquist mån om att framhålla att det också fanns missbruk av psykiatri i USA där kroniska psykotiker i storstäder lämnades utan någon vård [3, 4].

En inofficiell arbetsgrupp för beredande av etiska frågor inom främst psykiatrin tillsattes 1971 under den svenske psykiatriprofessorn Gerdt Wretmarks ordförandeskap och med Blomquist som en av ledamöterna [3, 4]. Den senare vistades, som stipendiat från det svenska medicinska forskningsrådet, vid Hastings Center i New York 1975–1976 för att där utarbeta dessa etiska regler. Efter ett flertal textjusteringar kunde den nionde versionen antas vid världskongressen i Honolulu 1977. Den centrala punkten i Hawaii-deklarationen är att psykiatrer inte får medverka i tvångsmässig vård av personer som inte är psykiskt sjuka. Deklarationen fastslår också respekt för patientens autonomi och integritet.

Att Hawaii-deklarationen till sist roddes i hamn berodde mycket på att Blomquists gedigna medicinetiska kunskaper, formuleringskonst och medmänsklighet angav tonen i diskussionerna [3].

Clarence Blomquist var medlem i Amnesty International – en organisation som verkar för mänskliga rättigheter. Han var med om att utarbeta den så kallade Tokyodeklarationen, som kom 1975. Denna anger riktlinjer för hur läkare ska förhålla sig när tortyr och annan grym, inhuman eller nedsettande behandling förekommer i samband med frihetsberövande och vistelse i fängelse [3].

Med åren fick Blomquist en alltmer ödmjuk inställning till forskning. Han höll hösten 1974 ett föredrag med titeln »Det oetiska i att inte forska« [13]. Han tog också upp medicinska forskningsfrågor i flera av sina böcker [8, 12].

Helsingforsdeklarationen innehåller de etiska principerna för medicinsk forskning på människor. Blomquist ingick i den tremannagrupp från Skandinavien som anfördes 1975 års revision av Helsingforsdeklarationen [14].

Som ledamot i delegationen för medicinsk etik i Läkarsällskapet tillförde Blomquist delegationen värdefulla etiska faktakunskaper och erfarenheter [15].

Det fanns en stark önskan hos Clarence om att bli

PRODUKTIV
Flera av Clarence Blomquists böcker är i dag eftersökta klassiker. Han skriver om människans möjligheter att ta itu med sina livsproblem.

professor. Det hann han aldrig bli. Hans texter innehåller ibland formuleringar – ofta nog så sanna – som kan uppfattas som alltför provocerande för delar av det akademiska etablissemanget. I sin doktorsavhandling [8] säger han exempelvis att en artikel i veckotidningen *Husmodern* »kan säkert göra större direkt nytta än många vetenskapliga publikationer vars öde ofta blir att samla damm i vetenskapliga bibliotek«.

Axel Carlberg, doktor i etik, kom 2009 ut med boken »Patientens bästa. En kritisk introduktion till läkaretiken« [16]. Han anger att medicinsk etik traditionellt har associerats med läkarens yrkesetik, men på senare tid har ämnets fokus flyttats till kontroversiella ämnen som fosterdiagnostik, organtransplantation, eutanasi med mera. Det är dock enligt Carlberg i mötet med patienten som läkaretiken avgörs.

Clarence Blomquist tog upp de stora kontroversiella frågorna i medicinietiken men också frågor kring läkarens yrkesetik och patient-läkarrollen. Detta kunde han göra tack vare sin unika dubbelkompetens som medicinietiker och psykiater men också på grund av att han som kliniskt verksam läkare träffade patienter.

Under sin alltför korta levnad hann Clarence Blomquist utträtta mycket för både medicinietiken och psykiatrin. Vid ett möte med Gerdt Wretmark sommaren 1978 yttrade han: »Även om jag ska dö nu, så har jag ändå vissheten av att ha fått leva ett liv långt rikare än de flesta« [3].

Jag har fått förmånen att läsa en cirka 80 sidor lång stencil »Det finns dom som klarar sig. En sjuklings funderingar« [17] av Clarence Blomquist. Det är en gripande existentiell och mycket levande berättelse av dagbokscharakter, där författaren beskriver sina tankar kring progressen av den elakartade hjärntumör som till slut ändade hans liv.

Efter begravningen av Clarence Blomquist spreds hans aska över fjällvärlden.

I samband med att Svenska Läkaresällskapet varje år sedan 2003 delar ut ett pris på 20 000 kronor i medicinsk etik i klinisk verksamhet, det så kallade Hippokratpriset, överlämnas också »Clarence Blomquistmedaljen i silver«. Priset och medaljen ges till en läkare (en man vartannat år

och en kvinna vartannat år) som genom ett etiskt förhållningssätt och uppvisad etisk kreativitet kan lyftas fram som förebild för såväl kollegor i vården som studerande i läkarutbildningen [18].

Jan Halldin
leg läkare, med dr
jan.halldin@gmail.com

Artikelförfattaren vill tacka Kerstin och Ulrik Blomquist för deras bidrag till artikeln.

LÄS MER Referenslista Lakartidningen.se

RECENSIONER

Låt kroppen själv reparera sina psykiska skador

IN AN UNSPOKEN VOICE

How the body releases trauma and restores goodness

360 sidor

Författare: Peter A Levine

Förlag: North Atlantic Books; 2010
ISBN 978-15-5643-943-8

Vissa människor som upplever stora katastrofer utvecklar posttraumatiskt stressyndrom (PTSD). Andra utvecklar det av betydligt mindre trauman. Kroppen som minnesreservoar har en aktiv del i reparationsarbetet. Den bör därför vara i fokus för förståelsen av syndromets uppkomst och dess behandling. Det hävdar stress- och traumaforskaren Peter A Levine i en aktuell bok.

Han illustrerar sin tes med en berättelse om hur han använde kroppens läkande förmåga när han blev påkörd av en bil. Handlöst kastades han mot vindrutan. Lika handlöst ner mot gatans asfalt. Där sjönk han in i medvetlöshet. Med sin vältränade introspektion kunde han följa vad som hände vid medvetandets gräns när han mödosamt försökte orientera sig till person, plats och tid. Syftet var att binda samman de skilda momenten till en sammanhängande, gripbar berättelse, så att han åter skulle kunna förstå och kontrollera sin situation.

Nyfikna åskådare runt honom tedde sig som diffusa svarta korpar beredda att gå till attack. En urskiljbar hjälpare kommanderade: »Vrid inte på huvudet!« En kontraorder mot instinkten att vända blicken mot den som talar. En låsning. Peter fylldes av rädsla, dissocierade och backade åter in i medvetlöshet. En kvinna nalka-

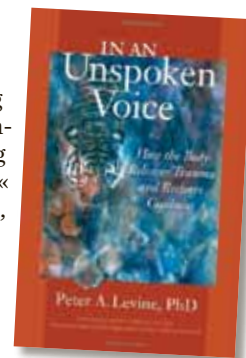
des honom i stället med mild röst: »Jag är läkare, barnläkare. Kan jag vara till hjälp?« Med sina ögon, röst och händer tryggade hon honom. Skapade utrymme så att hans autopilot kunde starta sitt viktiga arbete.

Styrd av muskelminnen kunde han motoriskt, emotionellt och kognitivt återuppleva, förstå och integrera vad som hänt. Redan i ambulansen var huvuddelen av arbetet avklarat.

Boken integrerar vetenskapliga rön från vida kunskapsområden men har en klar klinisk inriktning. Den rymmer praktiska råd vid traumabehandling, såsom nödvändigheten av ett »empatiskt vittne« till kroppens egen läkande process, att acceptera »överlevnadskänslorna« skräck och vrede samt låta musklernas skälvingar och darrningar utan hinder få utöva sina läkande effekter.

Svensk hälso- och sjukvård är bra på tekniskt avancerad livräddning vid fysiska trauman. Dessa livsviktiga insatser måste utformas så att de i minsta möjliga utsträckning stör kroppens eget reparationsarbete. Att i efterhand reparera uppkomna skador är osäkrare, tyngre och mer kostsamt.

Jan Beskow
professor emeritus,
sektionen för psykiatri,
Sahlgrenska akademien, Göteborg

Fler recensioner på Lakartidningen.se

Lakartidningen har recensioner av aktuella böcker även på webbplatsen. Recensionerna nedan finns att läsa på Lakartidningen.se/recensioner:

Smärta och smärtbehandling

av Mads Werner och Ido Leden, redaktörer. (Liber; 2010, 647 sidor)

Denna svenska lärobok om smärta och smärtbehandling har utkommit i sin andra, reviderade upplaga. Bo-

ken är välkomponerad och viktig för alla inom sjukvården som arbetar med smärtproblematik.

Recensent: **Torsten E Gordh**,
Smärtcentrum, Akademiska
sjukhuset, Uppsala